

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

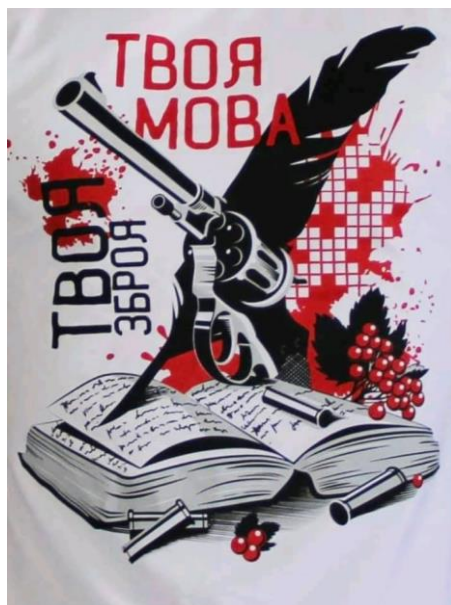
**ДЕРЖАВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ**

МОВА — КОРДОН НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

**ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

21 ЛЮТОГО 2025 РОКУ

Львів 2025

УДК 881.161.2[81'373/374]:355.01(043.2)

ВІЙНА - У МОВІ, МОВА - У ВІЙНІ

Олександра ГРИЩЕНКО

Марина КУЛЬЧИЦЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова як інструмент повсякденного спілкування дуже залежить від того ж самого повсякдення, тож цілком закономірно, що повномасштабна російсько-українська війна істотно вплинула на нашу мову. Цей вплив доволі специфічний, цікавий і водночас закономірний для буття й розвитку української мови як культурного феномену й змістового ядра нашої нації. За останні три роки емпіричних спостережень виразно виявилася загальна тенденція, яку znana мовознавиця Лариса Масенко охарактеризувала так: «...росія, як і кілька століть тому, у час повномасштабної війни на окупованих територіях так завзято нищить українські книжки та миттєво русифікує систему освіти. Українська мова натомість стала своєрідним “байрактаром”, що руйнує плани кремля на поневолення й асиміляцію» [2].

Про те, що мова в умовах постійної кількасотлітньої війни проти неї вижила й далі інтенсивно розвивається, свідчить, за словами Миколи Скиби, її відкритість, жвавість, неймовірна здатність «продукувати нові слова, фрази, коли нею смачно розповідають про усі виміри життя» [2], зокрема військового та воєнного, у чому переконує інтенсивний розвиток військової субстандартної лексики [6], яка стала органічним сегментом повсякденної суспільної комунікації. Відтак до загальноновживаної лексики входять різні категорії слів і похідних від них, які проходять через експресивну мовну адаптацію, набувають емоційно-оцінного маркування і «підкреслюють особливу характеристику їх авторів: образність мислення, здатність переосмислення дійсності та велике почуття гумору, з якими безперервно виникають нові метафори чи метонімії, звужуються чи розширюються попередні значення слів тощо» [4]. Такими є, наприклад, слова: умогилити, чорнобаїти, заджавелінити, зукраїнити,

кіборги, бавовна, бандеромобіль, кіберкозаки, путлер, хутін, макронити (нічого не робити, показуючи дику стурбованість), оркостан, мордор, ждуни, затридні (нереалістичні плани й ілюзорність їхнього успіху), двохсотий, «м'ясний штурм», «кривавий генерал», літакопад, ліжково-диванні воїни, диванні війська, сепари і т. д.

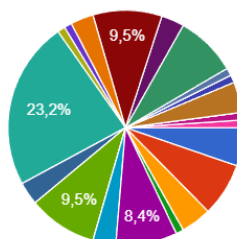
Істотно збагатився й синонімічний ряд характеристичних назв окупантів, як-от: москолота, агресор, кацапи, «рашисти», орки, русня, русаки, колоради, свинособаки, русо-нацисто, тіток-війська тощо [4; 6].

Постали й численні нові фразеологічні звороти, що набувають рис крилатих слів, афоризмів: «Все буде Україна!»; «привид Києва»; «Чим більше росіян ми вб'ємо зараз, тим менше росіян доведеться вбивати нашим дітям»; «Не хочеш воювати за Україну – воюватимеш за росію»; «Яка країна – такі «херої»; «руський мир»; «концерт Кобзона»; «Краще носити важкі обладунки воїна, ніж легкий нашійник раба»; «Сам виживай і товариша виручай»; актуалізувалося гасло фанатів часів УРСР «Гей, москалів на ножі!»; «Іти за російським воєнним кораблем» [1]. Із таких новотворів можна укласти словник.

Важливий екзистенційний аспект теми про мову та війну – розподіл за мовним принципом на «своїх» і «чужих». У сучасних умовах він набув особливого, ідентичнісного та сомоідентифікаційного значення. Ідеться про національне розрізнення, розпізнавання за особливостями вимови українських слів тих осіб, для кого українська – питома мова спілкування (випадки з правильною контрольною вимовою слів *«паляниця»*, *«молодиця»* або розпізнавання військових у зоні бойових дій за мовною ознакою). Одночасно спостерігаємо характерний ментальний феномен в українському суспільстві – мовне переусвідомлення, національне самовизначення через перехід на українську мову спілкування як наслідок самостійного духового вибору. Соцопитування з цього питання, як-от дані Національного інституту стратегічних досліджень [8], підтверджують позитивну динаміку збільшення україномовної аудиторії, зростання популярності української мови й прагнення до її вивчення в Україні й за її межами, зокрема і в інтернет-просторі. Таке опитування ми здійснили нещодавно, у січні 2025 року серед першокурсників Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. 95 респондентів, представники різних областей України, дали відповіді, результати яких такі:

З якої ви області?

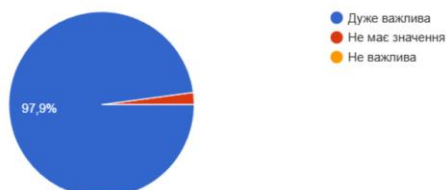
95 відповідей

- Вінницька область
- Волинська область
- Дніпропетровська область
- Донецька область
- Житомирська область
- Закарпатська область
- Запорізька область
- Івано-Франківська область
- Київська область
- Кіровоградська область
- Луганська область
- Львівська область
- Миколаївська область
- Одеська область
- Полтавська область
- Рівненська область
- Сумська область
- Тернопільська область
- Харківська область
- Херсонська область
- Хмельницька область
- Черкаська область
- Чернівецька область
- Чернігівська область

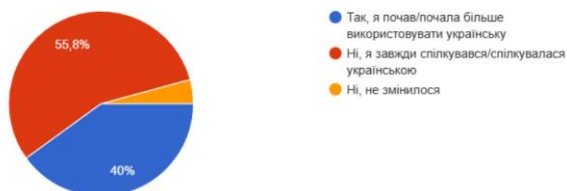
Наскільки важливою для вас є українська мова як державна мова України?

95 відповідей

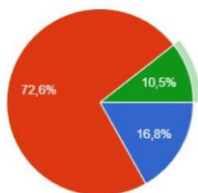
Чи змінилося ваше ставлення до української мови після початку повномасштабного вторгнення Росії?

95 відповідей

Яке ваше ставлення до суржика?

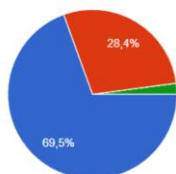
95 відповідей

- Я спілкуюся суржилом, і це не погано
- Потрібно уникати суржика
- Негативно, не сприймаю людей, які спілкуються суржилом

Якою мовою переважно спілкуєтесь у побуті?

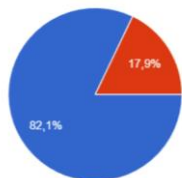
95 відповідей

- Українською
- Суржик
- Російською

Чи спілкуєтесь українською мовою у всіх сферах життя (робота, навчання, соцмережі)?

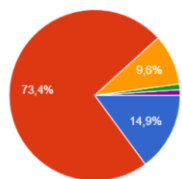
95 відповідей

- Так
- Не у всіх сферах
- Ні

Як, на вашу думку, можна ефективно сприяти розвитку української мови?

94 відповіді

- Державні програми підтримки мови
- Україномовний контент у медіа
- Освітні ініціативи
- Все назване вище

Як бачимо, тенденція до переходу на українську триває, а однією з головних сфер впливу на поширення й розвиток української мови є її

медійність, вихід на простір інтенсивного суспільного мовлення та державні програми підтримки мови.

Звідси стає зрозумілим, чому під час війни постає таке поняття, як «мова ворожнечі» (середня, жорстка і слабка) [5, с. 1]. Воно також стає важливим компонентом інформаційної війни, бо незмінно супроводжує риторику пропагандистів, деяких медіа, блогерів тощо. У тій мові теж є свої наративи та словесні маніпулятивні структури, наприклад: антитетичне протиставлення «влада – народ», «перемога – зрада», «мир і стабільність», які використовують для впливу на свідомість людей щодо сприйняття російсько-української війни, а також для «коригування» думки населення чи її підміни, розхитування реального образу навколишньої дійсності. Такий аспект функціонально-сислового (маніпулятивного) використання мови заслуговує на особливу увагу дослідників.

Отже, укотре наголосимо, український народ сьогодні відстоює не лише територію, не лише право на повноцінне життя, але й свою культуру і мову. Бо мова, її багаті номінативні, когнітивні, ідентифікаційні, словотвірні й сенсорозрізнявальні можливості – це ще одна наша потужна зброя проти рашизму. Це вияв нашої етноідентичності та визначальний гарант національної безпеки. Це потрібно врешті-решт визнати і прийняти. За влучною думкою Сергія Жадана, історія зараз не просто переписується – її переписують українською мовою [див.: 3].

ЛІТЕРАТУРА

1. АрміяInform – Інформаційне агентство. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://armyinform.com.ua>.
2. Волошин М. Ї проти Z: як українська мова стала зброєю, символом спротиву і лінією оборони. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://24tv.ua/education/mizhnarodniy-den-ridnovi-movi-yak-ukrayinska-mova-stala-simvolom_n2259609.
3. Жадан С. Пост. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://x.com/serhiy_zhadan/status/1501180618784317440?mx=2
4. Кремінь Т. Новітні сленгізми-неологізми – мовне відзеркалення війни. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3490258-novitni-slengizmineologizmi-movne-vidderkalenna-vijni.html>.

5. Марутян Р. Мова війни або мова ворожнечі: смисловий вимір медіа-дискурсу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/Marutyan-R.-MOVA-VIJNY-ABO-MOVA-VOROZHNECHI-SMYSLOVYJ-VYMIR-MEDIA-DYSKURSU.pdf>.

6. Сідько О. Сучасний український військовий жаргон : магістерська кваліфікаційна робота. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/7929ced1-75ca-46d3-a88d-a24ec5919f1e/content>.

7. Тараненко О. Російсько-українська війна і українська мова (попередні спостереження) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://movoznavstvo.org.ua/component/attachments/download/1274.html>

8. Українська мова під час війни: ключові тенденції розвитку. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ukrayinska-mova-pid-chas-viyny-klyuchovi-tendentsiyi-rozvytku>.

УДК 32:316.48(477)

ДЕРЖАВНА МОВНА ПОЛІТИКА ЯК ІНСТРУМЕНТ МАНІПУЛЯЦІЇ ТА ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Зоряна ГОНТАР

кандидат наук з державного управління, доцент

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

Мова є одним із ключових елементів національної ідентичності та важливим чинником консолідації суспільства. Вона не лише забезпечує комунікацію, а й формує світогляд, національну пам'ять та культурну спадщину. Мова як маркер національної ідентичності визначає приналежність людини до певної етнокультурної спільноти, є засобом передачі історичних традицій, фольклору та цінностей та сприяє самоусвідомленню народу та його відмінності від інших націй. Державна мова як чинник суспільної єдності виступає інтеграційним елементом для різних регіонів країни, забезпечує єдине інформаційне,